

Raport przedstawicieli
Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji
Oddziału Zewnętrznego w Przywarach
Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 4-5 lipca 2013 r. do Oddziału Zewnętrznego w Przywarach (zwanego dalej Oddziałem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem): dr Aleksandra Iwanowska (prawnik), Dorota Krzysztoń (kryminolog), Justyna Józwiak (politolog w zakresie resocjalizacji), Karolina Goral (pedagog resocjalizacyjny), Wojciech Sadownik i Marcin Kusy (prawnicy).

Celem wizytacji zapobiegawczej Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności i dokonanie oceny ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania jednostki, przedstawionych przez mjr mgr Arkadiusza Gomołę – zastępcę kierownika Działu Penitencjarnego;
- oglądzie terenu jednostki, w tym: wybranych losowo cel mieszkalnych, celi zabezpieczającej, cel izolacyjnych, ambulatorium, łaźni, świetlicy, sal widzeń, kaplicy, biblioteki i pól spacerowych;
- przeprowadzeniu w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmów ze skazanymi oraz z funkcjonariuszami i pracownikami Oddziału;
- zapoznaniu się z wybranymi aktami osobowymi osadzonych;
- przeprowadzeniu na osobności indywidualnych rozmów z wybranymi osadzonymi.

W toku wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną i użyto dalmierza do pomiaru powierzchni wybranych pomieszczeń.

Dokonane w ten sposób ustalenia przedstawiciele KMP przekazali zastępcy kierownika Działu Penitencjarnego oraz wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano: zarządzenie nr 18/2011 dyrektora Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich z dnia 2 marca 2011 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego w Oddziale Penitencjarnym IV Oddziału Zewnętrznego w Przywarach wraz zarządzeniami zmieniającymi, sprawozdanie z wizytacji jednostki przeprowadzonej w dniach 18 maja oraz 1 i 22 czerwca 2010 r. przez sędziego penitencjarnego, rejestr autoagresji, raporty zdarzeń nadzwyczajnych w latach 2012 – 2013, program szkolenia kadry Oddziału w latach 2012 -2013, zestawienie nagród i kar dyscyplinarnych od 1 stycznia 2012 r. do dnia wizytacji, zestawienie skarg skazanych w okresie 2012 – 2013, cennik artykułów dostępnych w kantynie, jadłospis.

2. Informacja o placówce

Oddział Zewnętrzny w Przywarach funkcjonuje jako IV Oddział Penitencjarny Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich. W Oddziale karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego półotwartego odbywają recydywiści

penitencjarni. Pojemność Oddziału wynosi 467 miejsc. Według stanu na dzień 4 lipca 2013 r., w jednostce faktycznie przebywało 464 skazanych odbywających karę w dwóch systemach: zwykłym oraz programowego oddziaływania.

3. Personel

W Oddziale zatrudnionych jest 11 wychowawców pracujących w oddziałach mieszkalnych, 1 wychowawca ds. kulturalno-oświatowych, 1 wychowawca ds. postpenitencjarnych, 3 psychologów oraz zastępca kierownika. Wszyscy pracownicy legitymują się wykształceniem wyższym. Średnia liczba osadzonych znajdujących się pod opieką wychowawcy to 42.

Funkcjonariusze wizytowanej jednostki biorą udział w okresowych szkoleniach, organizowanych przez Służbę Więzienną. W 2012 r. zorganizowano szkolenie z zakresu: zagrożeń pojawiających się w codziennej pracy funkcjonariusza, sposobów radzenia sobie z sytuacjami trudnymi i zachowania się w przypadkach konfliktowych, praktycznych metod postępowania w sytuacjach trudnych i zagrażających bezpieczeństwu jednostki, zasad zatrudniania odpłatnego i nieodpłatnego osób pozbawionych wolności, przeciwdziałania negatywnym przejawom podkultury przestępczej, współpracy w zakresie zapobiegania występowaniu zagrożeń szeroko rozumianego bezpieczeństwa w jednostce, zachowań autoagresywnych oraz nagradzania i karania dyscyplinarnego. Plan szkoleń realizowanych w 2013 r. obejmuje: metodykę rozpoznawania przez funkcjonariuszy atmosfery i nastrojów panujących wśród skazanych, rozpoznawania objawów uzależnienia od środków odurzających, zasad stosowania środków przymusu bezpośredniego, zachowań autoagresywnych oraz międzynarodowych standardów wykonywania kary pozbawienia wolności. Wizytujący bardzo dobrze oceniają zakres szkoleń jaki oferowany jest funkcjonariuszom Oddziału.

Zgodnie z uzyskanymi od kierownictwa informacjami, w 2012 r. prowadzone były 2 postępowania dyscyplinarne przeciwko funkcjonariuszom wizytowanej jednostki, jednakże nie były one związane z pełnieniem służby w jednostce.

Wątpliwości wizytujących wzbudziły warunki pracy zapewnione psychologom. W dniu wizytacji bowiem nie posiadali oni odpowiedniej przestrzeni do pracy, współdzieląc jeden pokój. Sytuacja ta skutkuje tym, iż podczas przyjęcia osadzonego przez jednego z psychologów, pozostali opuszczają gabinet, co może przekładać się na istotne zmniejszenie wydajności pracy. Nadto wskazać należy, iż pokój ten dostosowany został do pracy dwóch osób, a nie trzech, w związku z czym jeden z psychologów nie posiada własnego miejsca pracy. Zdaniem przedstawicieli Mechanizmu sytuacja ta powinna być jak najszybciej zmieniona.

Podkreślenia wymaga również fakt, że psychologowie nie mają zapewnionej superwizji, z uwagi na brak wydzielonych na ten cel środków finansowych. Zdaniem wizytujących superwizja w znacznym stopniu przyczyniłaby się do zwiększenia efektywności pracy, pomagając jednocześnie w uporaniu się z obciążeniami wynikającymi ze specyfiki pracy w jednostce penitencjarnej.

W rozmowach z wizytującymi skazani zwrócili uwagę na brak jasnego podziału obowiązków między wychowawcami, co skutkuje tym, iż osadzeni nie wiedzą do którego z nich mają zwrócić się z daną sprawą. Nadto zgodnie z ich informacjami, niejednokrotnie zdarzały się sytuacje, że byli oni odsyłani od jednego wychowawcy do drugiego, a tym samym nie otrzymali pomocy. Zgodnie z wyjaśnieniami zastępcy kierownika penitencjarnego każdy z wychowawców odpowiada za poszczególne cele, zaś podział ten może rozmywać się ze względu na urlopy. W związku z odebranymi sygnałami, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają ustne poinformowanie osadzonych o obowiązującym w jednostce podziale obowiązków między wychowawcami, aby każdy ze skazanych miał jasność, który wychowawca odpowiada za ich celę mieszkalną.

4. Warunki bytowe

Posiłki dla osadzonych przebywających w OZ przygotowywane są w kuchni usytuowanej w oddzielnym budynku. Stan tych pomieszczeń uznać należy za dobry.

W budynku, w którym mieści się kuchnia zorganizowano jadalnię, w której osadzeni spożywają obiady. Śniadania i kolacje wydawane są do cel.

Analiza szczegółowych jadłospisów przewidzianych w tygodniu, w którym trwała wizytacja pozwala stwierdzić, że wyżywienie oferowane osadzonym jest dość urozmaicone. Zastrzeżenie budzi jednak wysokość oszczędności w wydatkach na żywność w stosunku do przewidzianych ryczałtów, która w kilku przypadkach wszystkich realizowanych diet wynosiła: 11%, 12%, 13%, 15%, 16%, 17%, 19%, 26%, 34%, 37 %. Zgodnie zaś z § 5 ust. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie określenia wartości dziennej normy wyżywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 167, poz. 1633) dopuszcza się oszczędności stawek dziennych w wysokości do 10 %. Oszczędności w wysokości do 20% dopuszczalne są jedynie „w szczególnie uzasadnionych przypadkach, związanych z sezonowością występowania artykułów spożywczych na rynku”, za zgodą dyrektora (§ 5 ust. 4). Tymczasem, zgodnie z wyjaśnieniami funkcjonariusza nadzorującego żywienie wynika, że dyrektor jednostki raz w roku wydaje decyzję dopuszczającą oszczędności stawek żywieniowych. Zdaniem pracowników KMP, przyjęta w wizytowanej jednostce praktyka powoduje stosowanie oszczędności w tym wymiarze jako reguły przez cały rok. Decyzja zaś o dopuszczalności oszczędności powinna być wydawana każdorazowo w uzasadnionych przez funkcjonariusza nadzorującego żywienie przypadkach. Wątpliwości wizytujących budzi ponadto wysokość oszczędności dokonywanych w przypadku diety Lbi, które przekraczają 20 % stawki dziennej. Zgodnie bowiem z przywołanym wyżej rozporządzeniem dopuszcza się oszczędności jedynie do 20%. Wskazać jednak należy, że zdaniem większości osadzonych, z którymi przedstawiciele KMP przeprowadzili rozmowy, wyżywienie oferowane przez OZ jest dobre. Pojedyncze uwagi krytyczne dotyczyły niesmacznych zup.

Z uwagi na charakter jednostki nie przeprowadza się spacerów w formie zorganizowanej. Pawilon mieszkalny otwarty jest w porze dziennej i na wyznaczonym terenie dozwolony jest swobodny ruch skazanych. Jednakże osadzonych obowiązuje zakaz przebywania w oddziale mieszkalnym, w którym nie zostali zakwaterowani. Na

polu spacerowym wyznaczono miejsce, w którym skazani mogą korzystać z wyrobów tytoniowych, tworząc tym samym strefę wolną do dymu. Przyjętą praktykę pracownicy Mechanizmu oceniają bardzo dobrze.

Jednakże przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają wykonanie zadaszania fragmentu pól spacerowych, tak by osadzeni mogli z nich korzystać również w trakcie opadów. Tożsame stanowisko wyraził CPT zaznaczając, iż przyjmuje się jako podstawową gwarancję, że osadzeni powinni mieć możliwość spędzenia przynajmniej jednej godziny ćwiczeń na świeżym powietrzu dziennie (najlepiej jako część szerszego programu zajęć). Kluczowe znaczenie ma także to, aby plac ćwiczeń na zewnątrz budynku był odpowiednio przestronny, a także – w miarę możliwości – dawał schronienie przed niepogodą (Fragment § 48 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]).

Kąpiel osadzonych odbywa się w łaźni, której stan należy określić jako zadowalający. Jednakże nie wydzielono w niej odrębnych stanowisk, które oddzielałyby osadzonych zapewniając intymność. Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji stoi na stanowisku, że mimo, iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpieli osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia 15 marca 2010 r. (BPR-0510/932/10/Z-1). Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łaźniach ścianek działowych między

stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko.

Kąpiele odbywają się raz w tygodniu, co stanowi ograniczenie do minimum określonego w normach krajowych. Warto zatem podkreślić, że zgodnie z regułą 19.4 Europejskich Reguł Więziennych *każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic o ile możliwe codziennie, ale przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny*. Warto także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że *prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości*. Trybunał często stwierdzał, że *czas na wzięcie prysznica zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji był ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu*. Był więc oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Sekcja I), skargi nr 42525/07 i 60800/08]. Przedstawiciele Mechanizmu także stoją na stanowisku, że możliwość kąpieli raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny, a walor ekonomiczny takiej częstotliwości podnoszony często przez władze jednostek penitencjarnych, ma charakter jedynie pozorny. Więźniowie korzystający z dodatkowych, prowizorycznych kąpieli w celach mieszkalnych, zużywają więcej wody oraz prądu niezbędnego do jej podgrzania, niż zużyliby podczas kąpieli w więziennej łaźni. Zgodnie z otrzymanym wyjaśnieniem zastępcy kierownika penitencjarnego w lipcu planowane jest zwiększenie częstotliwości kąpieli dla osadzonych. Przedstawiciele Mechanizmu zwracają się z prośbą o przesłanie kserokopii decyzji dyrektora w przedmiotowej sprawie.

W jednostce funkcjonuje kantyna, w której osadzeni mogą dokonywać zakupów trzy razy w miesiącu. Analiza udostępnionych osadzonym w oddziałach mieszkalnych cenników artykułów dostępnych w kantynie wykazała rozbieżności zarówno pod względem asortymentu, jak i cen. Zdaniem wizytujących wykazy te należy ujednoclić.

Osadzeni zakwaterowani są na trzech oddziałach wydzielonych w jednym pawilonie. W Zakładzie przeważają cele 10 – osobowe, ponadto osadzeni rozmieszczeni są w celach 9, 8, 5 i 4 – osobowych. Stan cel należy ocenić jako dobry. W żadnej z wizytowanych cel nie stwierdzono braków w wyposażeniu w przedmioty służące do utrzymania higieny osobistej i czystości w celi (miski, lustro, szczotki zmiotki, kosze na śmieci).

W każdej celi znajduje się wyodrębniony kącik sanitarny z zasuwanymi drzwiami. Kąciki są oświetlone oraz wentylowane. Ich stan jest dobry. Umywalki znajdują się w części mieszkalnej cel. Wszystkie cele są skanalizowane, doprowadzona jest do nich ciepła i zimna woda. Ze względów oszczędnościowych dostęp do ciepłej wody jest ograniczany. Jednakże, jak wynika z rozmów z osadzonymi, w jednostce nie ma jasno określonych godzin, w których woda ciepła jest dostępna. Zdaniem przedstawicieli KMP godziny dostępu do ciepłej wody powinny być stałe i wywieszane na tablicy informacyjnej w oddziałach mieszkalnych, tak aby każdy z osadzonych mógł z niej korzystać.

Wszystkie cele mieszkalne wyposażone zostały w nowe szafki oraz pojemniki pod łóżkiem. Jednakże łóżka piętrowe koszarowe nie posiadały zabezpieczeń przed upadkiem oraz nie posiadały drabinek wiodących do górnego poziomu. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji ich brak może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzą na łóżka korzystając z dostępnych, a nieprzystosowanych do tego mebli lub próbując na nie wskoczyć. Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe. Również materace i poduszki były znacznie wyeksploatowane. Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca systematyczną wymianę zniszczonego i wyeksploatowanego wyposażenia cel mieszkalnych tak, aby ich stan respektował regułę 18.1 Europejskich Reguł Więziennych stanowiącą, że *miejsce przeznaczone dla więźniów, a w szczególności wszystkie miejsca przeznaczone do spania, powinny zapewniać poszanowanie ludzkiej godności oraz, o tyle o ile to możliwe, prywatności, a także spełniać wymogi zdrowotno-higieniczne, z należyтым uwzględnieniem warunków klimatycznych oraz, w*

szczegółności, wymogi w zakresie powierzchni, ilości powietrza, oświetlenia, ogrzewania i wentylacji.

W trakcie wizytacji brak było przypadków zakwaterowania na powierzchni mniejszej niż 3 m² na jednego osadzonego.

W jednostce nie stworzono celi dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych. Również w łaźni nie zamontowano uchwytów ani krzesła, które są potrzebne dla osób niepełnosprawnych do korzystania z prysznica. Zgodnie w uzyskanymi od administracji wyjaśnieniami, w nowo budowanym pawilonie również nie przewidziano celi dla osób niepełnosprawnych, planowane są natomiast udogodnienia w postaci zamontowania poręczy w toalecie i pod prysznicem.

Mechanizm pozytywnie ocenia starania kierownictwa w dostosowywaniu celi do potrzeb osoby z niepełnosprawnością, jednakże uważa je za niewystarczające. Dostosowanie to powinno umożliwić osadzonemu niepełnosprawnemu samodzielne funkcjonowanie w izolacji, w tym korzystanie ze świetlicy, pól spacerowych, łaźni. Zgodnie bowiem z orzeczeniem Europejskiego Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (Nr skargi 6253/03) osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Wizytujący dokonali oglądu celi zabezpieczającej oraz cel izolacyjnych i nie stwierdzili uchybień w zakresie ich wyposażenia. Wskazać w tym miejscu należy, że w latach 2012 – 2013, podobnie jak w latach ubiegłych, nie stosowano środków przymusu bezpośredniego.

W związku z zakazem używania wyrobów tytoniowych w celach mieszkalnych w porze dziennej, w pawilonach wydzielono palarnie. W porze nocnej, z uwagi na zamknięcie cel mieszkalnych, palenie tytoniu dozwolone jest w celach mieszkalnych dla osób palących.

Osadzeni, z którymi rozmawiano, bardzo dobrze ocenili warunki bytowe panujące w jednostce. Podnoszono jednakże zarzuty dotyczące braku stałych godzin ciepłej wody w celach oraz złego stanu materacy i poduszek.

5. Traktowanie osadzonych

Zarówno osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy na osobności, jak i ci rozpytywani podczas wizytacji cel, oceniali na ogół dobrze sposób traktowania przez funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Rozmówcy odpowiedzieli przecząco na pytanie, czy funkcjonariusze Służby Więziennej naruszyli ich nietykalność osobistą lub niewłaściwie potraktowali. Nie byli też świadkami takich niedozwolonych zachowań wobec innych osadzonych. Pojawiły się jednak uwagi dotyczące pojedynczych funkcjonariuszy, którzy zgodnie z informacją skazanych, zwracają się do nich po nazwisku lub „na ty”. Wskazać należy, że zarzuty te dotyczyły wyłącznie młodych funkcjonariuszy SW (szczególnie doprowadzających). Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania z poszanowaniem godności ludzkiej kary, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych wskazuje również treść art. 4 k.k.w.

Rozmówcy wskazywali również, iż wychowawcy rzadko wizytują cele mieszkalne, trudno uzyskać od nich jakąkolwiek pomoc, co skutkuje tym, iż zwracają się oni z każdą sprawą do psychologów. W związku z otrzymaniem dużej liczby sygnałów w tym zakresie pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają kierownictwu OZ ich zweryfikowanie.

Poważne zastrzeżenia budzi praktyka dotycząca odzieży skarbowej, na którą skarżyli się osadzeni. Otóż zgodnie z otrzymanymi informacjami w trakcie konwojowania poza teren OZ (zarówno do ZK nr 1 w Strzelcach Opolskich, jak i do wolnościowych placówek) są oni przebierani w odzież skarbową. Praktyka ta stoi w sprzeczności z zapisem art. 111 § 2 k.k.w., zgodnie z którymi w czasie przeprowadzania czynności procesowych, transportowania oraz w innych uzasadnionych wypadkach skazany i tymczasowo aresztowany korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia, chyba że są one nieodpowiednie ze względu na porę roku lub zniszczone albo jeżeli przemawiają przeciwko temu względy bezpieczeństwa.

W świetle powołanych przepisów przebijanie osadzonych w odzież skarbową dopuszczalne jest tylko na zasadzie wyjątku od reguły, którą jest korzystanie z odzieży własnej. Nieobwarowany żadnymi dodatkowymi przesłankami bezwzględny wymóg używania odzieży skarbowej podczas wizyt w miejscach publicznych niezwiązanych z wymiarem sprawiedliwości prowadzi do stygmatyzacji osadzonych, niemającej rzeczywistego uzasadnienia. Prawo osadzonego do założenia własnego ubrania lub innego nierzucającego się w oczy stroju w czasie pobytu poza terenem miejsca pozbawienia wolności zostało sformułowane m. in. we *Wzorcowych regułach minimalnych postępowania z więźniami*, zatwierdzonych przez Radę Społeczną ONZ rezolucjami 633C [XXIV] z dnia 31 lipca 1957 r. i 2076 [LXII] z dnia 13 maja 1977 r. (reguła 17) oraz *Europejskich Regułach Więziennych*, przyjętych w formie zalecenia nr [2006]2 Komitetu Rady Europy z dnia 11 stycznia 2006 r. (reguła 20). Dlatego też Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca umożliwić osadzonym korzystanie z własnej odzieży podczas konwojowania poza teren jednostki, a przebijanie w odzież skarbową stosować tylko w uzasadnionych konkretnych okolicznościach przypadkach indywidualnych.

Kolejną praktyką budzącą niepokój wizytujących jest przeprowadzanie kontroli osobistych osadzonych w palarniach. Praktyka ta jest szczególnie wątpliwa w przypadku kontrolowania osób niepalących w miejscu przesiąkniętym dymem tytoniowym, jak również ze względu na brak odpowiedniego wyposażenia pomieszczenia (dywanik, wieszak). W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają zmianę miejsca, w którym przeprowadzana jest kontrola osobista osadzonych.

W tym miejscu wskazać również należy na niepokojące informacje jakie wizytujący otrzymali od osób niepełnosprawnych ruchowo, z którymi przeprowadzili rozmowy indywidualne. Skarżyli się oni bowiem na szykany ze strony innych osadzonych przebywających w tej samej celi. Twierdzili oni, że muszą odwdzięczać się papierosami za zwolnienie z obowiązku sprzątnięcia. Zdaniem wizytujących, administracja OZ powinna zweryfikować otrzymane informacje, a w przypadku ich potwierdzenia podjąć odpowiednie działania zmierzające do natychmiastowego zaprzestania wykorzystywania osób niepełnosprawnych przez osadzonych.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziła sytuacja , w której znalazł się osadzony . Skazany ten przetransportowany został do wizytowanej jednostki z Zakładu Karnego w Brzegu, z którego wyruszył w dniu r. w godzinach popołudniowych, bez śniadania, wyprowiantowany w 1 chleb, 1 pasztet, 2 jabłka, 2 cebule, kawałek margaryny i 1,5 l. wody mineralnej. Po nocy spędzonej w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich, gdzie nie otrzymał posiłku, trafił do docelowej jednostki w okolicach godziny 15. W związku z tym, iż przybył on do OZ w Przywarach po godzinie wydawania obiadu, otrzymał on dopiero kolację. W tym miejscu należy dodać, że posiłku nie otrzymali również inni osadzeni, którzy przybyli do jednostki w transporcie z rozmówcą wizytujących. Zdaniem przedstawicieli Mechanizmu, pozbawienie osadzonego pełnowartościowego posiłku przez ok 24 godziny jest niedopuszczalne i może prowadzić do niehumanitarnego traktowania.

W roku 2012 w jednostce zarejestrowano wpływ 46 skarg osób pozbawionych wolności. Jeden z zarzutów dotyczący niedostarczenia osadzonemu priorytetowej przesyłki poleconej, został uznany za zasadny. W 2013 r., do dnia wizytacji, zarejestrowano 53 skargi, z czego 16 dotyczyło traktowania. Jedna skarga dotycząca uniemożliwienia skazanemu kontynuowania nauki została uznana za zasadną.

Prowadzenie zbiorczej statystyki dotyczącej wydarzeń nadzwyczajnych w całym Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich uniemożliwiło wyodrębnienie tych, które miały miejsce na terenie OZ¹.

6. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie Nr 18/2011 dyrektora Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich z dnia 2 marca 2011 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego w Oddziale Penitencjarnym IV Oddziału Zewnętrznego w Przywarach (Porządek wewnętrzny) wraz z aneksami i zarządzeniami zmieniającymi. Kopie porządku wewnętrznego znajdowały się w wizytowanych celach mieszkalnych. W ocenie przedstawicieli

¹ W 2012 r. w ZK nr 1 w Strzelcach Opolskich miało miejsce 25 wydarzeń nadzwyczajnych, zaś w 2013 r. do dnia wizytacji – 24.

Krajowego Mechanizmu Prewencji przepisy zawarte w powyższych aktach sformułowane są jasno, jednakże, zdaniem wizytujących, wskazane byłoby stworzenie jednolitego tekstu porządku zawierającego zmiany, o których mowa w zarządzeniach zmieniających. Obecny podział stanowi utrudnienie w zrozumieniu przedstawianych reguł, a przecież dokumenty te adresowane są do osób, które mogą mieć szczególne problemy z interpretacją takich materiałów.

W bibliotece dostępne były akty prawne, które również wypożyczać można od wychowawcy. Warto byłoby uzupełnić zbiory biblioteki o „Informatory dla cudzoziemców”, które dostępne są również na stronie internetowej Służby Więziennej (<http://www.sw.gov.pl/pl/rzecznik-prasowy/informator-dla-cudzoziemcow/>).

W ramach programów emitowanych w radiowęźle osadzeni informowani są o wyrokach Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, co wizytujący oceniają bardzo dobrze. Warto jednakże rozpowszechniać w ten sposób wiedzę o wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

W każdym z oddziałów mieszkalnych wywieszono zostały adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka. Zdaniem wizytujących warto również udostępnić adres Rzecznika Praw Pacjenta.

Wątpliwości wizytujących wzbudził sposób informowania osadzonych o wynikach rozpatrzenia składanych przez nich próśb i wniosków. Jak wynika z zebranych od osadzonych informacji, o sposobie załatwienia prośby skazany informowany jest ustnie przez wychowawcę lub innego funkcjonariusza SW. Tymczasem, zgodnie z zasadą wynikającą z § 9 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w *sprawie sposobów załatwiania wniosków skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych* (Dz.U. z 2003 r. Nr 151, poz. 1467), organ właściwy do załatwienia wniosku, skargi lub prośby, jest zobowiązany pisemnie zawiadomić zainteresowanego o sposobie ich załatwienia. Wyjątek od zasady pisemności stanowi sytuacja, kiedy prośby i wnioski składane są osobiście w swojej sprawie przez osobę osadzoną w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, załatwiane bezpośrednio po zgłoszeniu (§9 ust 2 ww.

rozporządzenia). Pogląd ten podzielił Centralny Zarząd Służby Więziennej, w piśmie BPR(s)-0510/1445/3/11, skierowanym do Rzecznika Praw Obywatelskich. W związku z powyższym Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca stosowanie wskazanych przepisów prawa w zakresie informowania osadzonych o sposobie rozpatrzenia ich próśb, wniosków i skarg.

7. Prawo do ochrony zdrowia

Podstawową opiekę medyczną zapewnia kierownik ambulatorium (neurolog), specjalista chorób wewnętrznych, psychiatra oraz cztery pielęgniarki. Ponadto w razie potrzeby wykonywane są konsultacje specjalistyczne w ambulatorium Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich oraz pozawięziennych placówkach Służby Zdrowia.

W skład pomieszczeń służby zdrowia wchodzi: gabinet lekarski oraz pomieszczenie apteczne. Ponadto zgodnie z informacjami uzyskanymi od administracji OZ na każdym oddziale została wyznaczona izba chorych, która w celu uniknięcia zjawiska przeludnienia została zaadoptowana na cele mieszkalne. Jednakże kierownik ambulatorium nie potwierdził wyznaczenia w jednostce cel pełniących funkcję izb chorych. Zgodnie z jego wyjaśnieniami cele wskazywane jako izby chorych, nie spełniają warunków sanitarnych i umieszczenie w nich osób chorych zakaźnie byłoby rozwiązaniem nie do pogodzenia z celem funkcjonowania tego typu izb. Poza kwestią sanitarną, zdaniem wizytujących, stan zdrowia osoby chorej z reguły wymaga izolacji zapewniającej choremu konieczny dla poprawy stanu spokój. Izolacja taka jest też gwarancją bezpieczeństwa pozostałych skazanych. Z informacji kierownika ambulatorium wynika, że najprawdopodobniej izby chorych spełniające wszelkie wymogi zostaną wyodrębnione w nowym budynku ambulatorium, które zostanie oddane do użytku w drugiej połowie 2013 r. W związku z powyższym, przedstawiciele Mechanizmu proszą o informację o zamierzeniach administracji placówki w opisywanym obszarze.

Wszystkie badania medyczne przeprowadzane w wizytowanej jednostce odbywają się poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy niewykonujących zawodu medycznego.

Godziny pracy ambulatorium podane zostały w Porządku wewnętrznym.

Podczas rozmów indywidualnych skazani dobrze ocenili opiekę medyczną, wskazując na krótki czas przyjęcia do lekarza. Jednakże uwagi ich dotyczyły traktowania przez kierownika ambulatorium. Twierdzili oni, że lekarz ten traktuje ich jak "symulantów", zachowując się przy tym prowokacyjnie i niejednokrotnie niekulturalnie. Wskazać w tym miejscu należy, że zebrane przez wizytujących uwagi dotyczyły wyłącznie kierownika, praca innych lekarzy oraz pielęgniarek została oceniona przez rozmówców pozytywnie. W związku z uzyskanymi sygnałami wizytujący zalecają szczegółowe zbadanie sposobu traktowania pacjentów przez kierownika ambulatorium.

8. Oddziaływania kulturalno – oświatowe i sportowe

Osadzeni przebywający w OZ mają do dyspozycji jedną świetlicę znajdującą się w Oddziale II. Wyposażona ona została w stół do ping ponga, krzesła, stoliki, telewizor oraz książki i czasopisma. Świetlice pozostałych Oddziałów przekształcone zostały na cele mieszkalne. Zdaniem przedstawicieli Mechanizmu pomimo niewątpliwych problemów z rozmieszczeniem skazanych wynikających z poziomu zaludnienia jednostek penitencjarnych oraz konieczności zapewnienia wszystkim osadzonym normy 3m² powierzchni mieszkalnej, należy przywrócić świetlicom ich pierwotną funkcję w celu zapewnienia realizacji oferty kulturalno-oświatowej dla osadzonych .

W OZ znajduje się biblioteka, która liczy 4066 woluminów. W niej dostępna jest także prasa, czasopisma hobbystyczne oraz gry planszowe.

Radiowęzeł emituje programy radiowe oraz blok audycji własnych o zróżnicowanej tematyce, w tym konkursy, pogadanki tematyczne.

Oferta kulturalno – oświatowa skierowana do osadzonych została wysoko oceniona przez rozmówców. W jej ramach organizowane są nie tylko turnieje

i rozgrywki sportowe (piłka nożna, tenis stołowy), spotkania z ciekawymi ludźmi (dziennikarz i reportażysta, członkowie kadry narodowej) czy koncerty, ale również pogadanki prawne, historyczne, czy recenzowanie przeczytanych książek. Nadto osadzeni angażują się w udział w Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy oraz sprzątanie terenu Sierakowa Śląskiego. Ponadto w związku ze swobodnym ruchem osadzonych po terenie jednostki, skazani mają możliwość kilkugodzinnego pobytu na świeżym powietrzu i korzystania z boiska do piłki siatkowej, nożnej i koszykówki.

W ramach oferty realizowany jest program „Poczytaj mi tato”, w którym uczestnicy nagrywają na płyty CD czytane przez siebie bajki. Każdy z uczestników uprzednio odbywa zajęcia z logopedą w celu poćwiczenia dykcji.

W Zakładzie funkcjonuje bogaty program resocjalizacji skierowany zarówno do konkretnych grup osadzonych (uzależnieni, z deficytem w sferze relacji rodzinnych, skazani za konkretne przestępstwa, ze skłonnością do stosowania przemocy w rodzinie), jak i do ogółu skazanych.

9. Zatrudnienie i szkolenie skazanych

Na dzień 4 lipca 2013 r. zatrudnionych we wszystkich formach i rodzajach zatrudnienia był 158 osadzonych. Nieodpłatną pracę wykonywało: 76 osadzonych na rzecz Zakładu, na zewnątrz zaś – 16. Ponadto odpłatnie na zewnątrz zakładu zatrudnionych było 37 skazanych, zaś na terenie jednostki - 29.

Warto zauważyć ponadto, iż dla skazanych zorganizowano kursy zawodowe: brukarza oraz operatora wózka widłowego.

10. Kontakt ze światem zewnętrznym

Osadzeni mogą korzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych we wszystkie dni tygodnia w godzinach od 7¹⁰ do 20⁰⁰. Zaznaczyć należy, że duża liczba aparatów (4 w każdym oddziale) niweluje ewentualne kolejki.

Widzenia w jednostce realizowane są w środy, niedziele oraz dni ustawowo wolne od pracy, za wyjątkiem drugiego dnia świąt Wielkanocnych oraz drugiego dnia świąt Bożego Narodzenia. Odbywają się one w sali widzeń dozorowych (20

oddzielnych stolików umożliwiającymi bezpośredni kontakt), w której zorganizowano kąpiel dla dzieci oraz w sali widzeń bezdozorowych (9 stolików umożliwiającymi bezpośredni kontakt). Nadto jednostka dysponuje pomieszczeniem do udzielania widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej.

Podczas trwania widzeń w bufecie zakupić można gorące posiłki, kawę i herbatę, co wizytujący oceniają bardzo dobrze.

Zakład prenumeruje prasę (Nowiny, Gazeta Wyborcza, Super Nowości, Newsweek, Polityka, Wprost), które za pośrednictwem wychowawców są udostępniane osadzonemu. Nadto skazani mają możliwość indywidualnej prenumeraty prasy. Prenumerowana przez OZ prasa udostępniana jest osadzonemu w świetlicy.

Podczas rozmów indywidualnych osadzeni generalnie dobrze ocenili dostęp do realizacji omawianego prawa.

11. Prawo do praktyk religijnych

Opiekę duszpasterską w Zakładzie sprawuje kapelan katolicki. Msze święte odbywają się w odpowiednio przygotowanej do tego celu kaplicy. Ponadto w jednostce działalność prowadzą przedstawiciele Kościoła Zielonoświątkowców oraz Świadkowie Jehowy.

Osadzeni nie zgłaszali uwag dotyczących posług religijnych w jednostce.

12. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich

1. zmianę sposobu informowania osadzonych o sposobie rozpatrzenia skarg, próśb i wniosków, zgodnie z pkt 6 Raportu;

2. wyeliminowanie nieprawidłowości w sposobie zwracania się przez niektórych funkcjonariuszy do osadzonych;
3. szczegółowe zbadanie sposobu traktowania pacjentów przez kierownika ambulatorium;
4. zweryfikowanie informacji dotyczącej wykorzystywania osób niepełnosprawnych przez współosadzonych, a w przypadku potwierdzenia podjęcie odpowiednich działań eliminujących tę praktykę;
5. zmianę miejsca, w którym dokonywana jest kontrola osobista osadzonych;
6. zapewnienie pełnego wyżywienia osobom przetransportowanym do jednostki;
7. zgodne z przepisami wydawanie decyzji o dopuszczeniu oszczędności stawek dziennych wyżywienia do wysokości 20%;
8. wyodrębnienie na terenie OZ izb chorych;
9. przywrócenie świetlicom ich pierwotnej funkcji;
10. wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia lub dokonanie wymiany łóżek na inne, o konstrukcji gwarantującej bezpieczeństwo osadzonych;
11. wydzielenie w łaźni odrębnych stanowisk prysznicowych, które oddzielałyby osadzonych zapewniając intymność;
12. zwiększenie częstotliwości kąpieli osadzonych;
13. wymianę zniszczonych materacy i poduszek na nowe;
14. określenie godzin, w których dostępna jest w celach ciepła woda;
15. zweryfikowanie sygnałów dotyczących pracy wychowawców oraz poinformowanie osadzonych o obowiązującym między wychowawcami podziale obowiązków;
16. umożliwienie osadzonym korzystanie z własnej odzieży podczas konwojowania;
17. ujednoczenie tekstu porządku wewnętrznego obowiązującego w jednostce;

18. informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno – oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, które bezpośrednio dotyczą osób osadzonych;
19. uzupełnienie zbiorów biblioteki o „Informatory dla cudzoziemców”;
20. udostępnienie osadzonym adresu Rzecznika Praw Pacjenta;
21. wykonanie zadaszania fragmentu pól spacerowych;
22. ujednoczenie udostępnionych osadzonym cenników artykułów dostępnych w kantynie;
23. zapewnienie psychologom superwizji oraz odpowiednich warunków do pracy;
24. pełne dostosowanie celi do potrzeb osób z niepełnosprawnością, w nowo budowanym pawilonie mieszkalnym.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Opolu

1. przekazanie środków na realizację zaleceń, które wymagają nakładów finansowych (8,9,11,19,23).